پۆلیڤیا لە شکستی جیڤاراوە بۆ سەرکەوتنی مۆرالیس. عەلی مەحمود محەمەد

کورتەیەکی مێژویی لەسەر پۆلیڤیا

پۆلیڤیا بەناوی سیمۆن بۆلیڤوار (1738-1830) ەوە ناو نراوە , کە زۆر لە وڵاتانی ئەمەریکای لاتینی ڕزگار کرد لە داگیرکاری (کۆڵۆمبیا, فەنزویلا, پیرۆ, پۆلیڤیا), پۆلیڤار ئەو ناو□ی ب□ سڵەمینەوە چەپەکانی فەنزویلا ناویان هەڵگرتووە و شانازی پێوە دەکەن, خەونەکانی سیمۆن بۆلیڤوار لە دادپەروەری و ڕزگاری و یەکخستنی ئەمەریکای لاتین تا ئەمڕۆ بە زیندوویی ماوەتەوە .
ئەم وڵاتە پۆلیڤیا چۆن بە وڵاتی را ِونانی سەرۆك بەناوبانگبوو, هاوکات لە ڕابردووشدا وڵاتی کودەتا سەربازییەکانیش بووە, لە ماوەی 162 ساڵدا 1189 کودەتای سەربازی بەخۆوە بینیوە, وێڕای دواینەکەی بە سیناریۆو ئارایشێکی نوێ بەڕێوە چوو, بۆیە بەردەوام لە ناجێگیری سیاسیدا بووە, تا مۆرالیس هات ماوەی حوکمڕانییەکەی زۆرترین ماوەو ئاسایشترین کاتەکانی حوکمڕانی بوو لە مێژووی وڵاتدا, هۆکاری هەموو ئەوانەش ئەو هەژاری و پاوانکردنی دەسەڵاتە بوو لە لایەن کەمایەتیەکی سپی پێستەوە .

ئەم وڵات□ تیژی□ لە چیرۆکی کوشت بڕو جیاکاری بە ئەندازەی ئاپارتایدەکەی باشووری ئەفریقا, نموونەیەك بچوك لە کاتێك کرێکارانی قەسدیر مانیان گرتبوو بۆ زیادکردنی کرێکانیان, خاوەند کورهکان سوپایان بانگ کرد بۆ لێدانیان, لە ئاکامدا کرێکارانی کانەکان لە کۆمەڵکوژی کاتافا لە 1942-12-21 دا , 19 کرێکار کۆمەڵکوژ کران و 49ش بریندار کران, لە ساڵی 1943 ەوە ئەو یاداوەریبە کراوەتە رۆژی کرێکارانی کانەکانی پۆلیڤیا.
بزووتنەوەی نەتەوەیی شۆڕشگێڕ کە لایەنگری لە کرێکاران و هندییەکان دەکرد ساڵی 1951 گەیشتە دەسەڵات کودەتایان کرد بەسەریدا, کە لە بەرنامەیاندا بوو ژیانی کرێکاران باش بکەن .
پۆلیڤیا پێشەنگی شەپۆڵە شۆڕشگێڕییەکان بوو لە ئەمەریکای لاتیین, لە ساڵی 1952 کورەکانی بەرھەم ه□□نانی قەسدیر خۆماڵی کرا, لە سەرەتای ئەبریلی 1952 شۆڕشی کرێکاری لە پۆلیڤیا هەڵگیرسا, یەکێتی کرێکاران چەند مانگ دەسەڵاتداربوون , دوایی ئەو جارەش خەڵتانی

خوێنکرا,خەباتی ساندیکایی و خەباتی هندیەکان (سی ئێ بی) , 5 ساڵی خایاند تا بۆ تەواوی سەرکوتکراو کودەتای سەربازی بەسەردا کرا.
پۆلیڤیا لە ڕێکەوتی 1982-10-10 لە دیکتاتۆریەت ڕزگاری بوو, پاش 11 ساڵ دەسەڵاتی سەربازی لە وڵات .

سندوقی دراوی جیهانی دیارییەکانی بۆ پۆلیڤیا

لە نێوان ساڵەکانی 1925-1929دا, وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا ساڵانە 200 ملیۆن دۆلاری وەبەرهێنان کردووە لە وڵاتانی ئەمەریکای لاتین , لە بەرامبەردا ساڵانە300 ملیۆن دۆلار قازانجیان دەسکەوت بووە , قازانجەکان 150% ی سەرمایەگوزاریەکە بووە , نەوتی ڤەنزویلا و کانەکانی پۆلیڤیا و شیلی و سامانی کوبا ئامانجی چاوچنۆکی ئەمەریکا بوو لە مێژوودا .
لەو ساوەی خەڵکی ئەم وڵاتە هەستیان بەوە نەکردووە لەو دیو سنورەکانەوە بۆ تایبەت لە لایەن ولاتە ئیمپریالیەکانەوە خەرو بەرەکەتیان بۆ بێت, بەڵکە گومانیان لە دەسکە گەورەی دیارییەکانیشیان هەبووە , ساڵی 1985 سەرۆك ڤیکتۆر باز ئستنسورو لە بزووتنەوەی نیشتمانی شۆڕشگێڕ بڕیاری ژمارە 21060ی دەرکرد , بەو بڕیارە دەرگای وڵاتی خستە سەر پشت بۆ ئابووری بازاڕ , ئەمەش ڕەنگی پیادەکردنی نەخشە نیو لیبراڵیەکان بوو لە بواری ئابوریدا, یەکەم دیاری ئەو بڕیارە بۆ خەڵکی پۆلیڤیا دەرکردن و بێکارکردنی 25000 کرێکاری کانەکانی قەسدیر بوو.
یەکێك لە سەرکەوتنەکانی بانکی جیهانی و سندوقی دراوی جیهانی کە بە شانازیەوە تا ئێستا باسی لێوە دەکەن و بە سەرکەوتنی دەزانن بۆ دەزگاکەیان, ڕزگارکردنی پۆلیڤیا بوو لە قەیرانی ئابووری ساڵی 1985, لە ڕێگەی کەمکردنەوەی کاربردی کەمەڕ ئەمەش وەك نموونەیەك سەرکەوتوو بە وڵاتانی خۆرهەڵاتی ئاوروپا ناسێنرا, تا ئەزموونی لیَ وەربگرن و کاری لەسەر بکەن, لەو چاکسازیەدا کەمپانیای کانەکان فرۆشران, بێکاری زیادیکرد, هەقدەستی کرێکاران دابەزی, ئابووری پوکایەوە, جیاوازی چینایەتی چووە سەر, نرخی ئاو بەرز بووەوە, خزمەتگوزاری کەمکرایەوە, پشتگیری لە پێداویستییە زەرورییەکان ژیان نەما , بە کردار هەمووان ئەمانە کران, هەرچەندە سەردانی بانکی دراوی جیهانی بکەیت لەسەر دەرگای چونە ژورەوە نووسراوە” خەومنان جیهانێکی بێ هەژارییە” وەلە ڕێك پێچەوانەکەی دەکەن وەك ئەوەی لە پۆلیڤیا باسمان کرد.

لەگەڵ زۆربوونی دوکانی ئارایشت وئۆتۆمۆبێلی مۆدێل باڵا لە شەقامەکاندا, سواڵکەرەکانی سەر شەقامەکانیش زیادیان کرد, داهاتی

تاك دابـەزی بـۆ سـێ یـەكی ساڵی 1980, ئـەو هـەژارییە بوو ئـێستاش كـە
باسی ئـەو دـەزگا نـێو دـەوڵەتیانـە دـەكرێت هـەژارانی پـۆلیقیا هـێڵنجیان
پێی دـێتەوە لـە تاوا دـەڕشێنەوە, بـۆیـە نیولیبراڵیەت لای ئـەوان بـۆنی
لـە كـەلاك ناخـۆشترە, هـەر دـەرەكـەوێت بـە چاو ورگیان نا, بـەڵكـە بـە
لـوتیان لـەو دیو سنورەكانـەوە هـەستی پـێدـەكـەن.
لـە نـەوەدـەكان بـە تایبـەتیكردن كـەرتەكانی نـەوت و گازیشی گرتەوە,
بـەمەش دـەرگا بـۆ دزینی ئـەم دوو كـەرتە گرنگەی ئابووریش خرایـە سـەر
پشت, تایبـەتیكرن هـەر بـە نـەوت و گازەوە نـەوەستا بگرە ئاوی
خواردنەوەشی گرتەوە, لـە سـەرەتای نـەوەتـەكان سندوقی دراوی جیهانی
بـە تایبـەتیكردنی كـەرتی تایبـەتی سـەپاند بـەسـەر دـەسەڵاتدارا ندا, لـە
ئـەنجامدا سـەدان خـۆپیشاندان سازكرا, پاش ئـەوەی هـەژاران خواردنەوەی
ئاویشیان لـێ گرانكرا و نـەیانتوانی كرێی ئاو بدـەن, بـەهـۆی
زیادكردنی نرخی بـۆ 20دـۆلار , كـە پـێنج یـەكی داهاتی تاك بوو, بـەمەش
جگـە لـە برسـَتی, ئابووری لیبراڵی تـێنویـەتیشی بـۆ هـەژارانی پـۆلیقیا
بـەدیاری هـێنا, بـە وتـەی وەزیری ئـەشغالی ئـەوكاتی پـۆلیقی 40000
خـێزان لـە لاباز ناتوانن كـەڵك لـە ئاو وەرگرن بـەهـۆی هـەژارییـەوە,
ئـەمە وتـەی شایـەدحاڵەكانی تـێنوییـەتی نییە, بـەڵكـە قسـەی كـەسـێكـە لـە
زوەكـەوە لـ□ بـەر خواردنەو□ی كهولییەكان بـەكارهـێنانی ئاوی
واز لـێهـێناوەو پـۆلیسی بـە وەفای بـەردەرگای سندوقی دراوی جیهانییە.

لـە ڕاپرسیەكدا كـە لـە مانگی یـۆلی ساڵی 2004 دا ئـەنجامدرا , ڕێژەی
84,64% ی خـەڵك لـەگـەڵ چاكسازی یاسای سوتـەمـەنی بوون , 92,2% لـەگـەڵ
خـۆماڵی كردنی سوتـەمـەنی بوون , واتـە دژ بـەو بـڕیارانـەی 39 ساڵ
پـێشتر بـڕیاری لـەسـەر درا, لـە ئـەمەریكای لاتین بـە شـێوەی گشتی
ئاراستـەی جـەماوەر دژ بـە ئابووری بازاڕی ئازاد و هـەنگاوە
لیبراڵیەكانـە لـە بواری ئابووری .
لـە بـەرواری 11-1-2005 كـۆمپانییای سویالونیزی ئاو بـەهـۆی
ناڕەزایـەتی جـەماوەری تـێنوەوە لـە وڵات دـەركرا, كـە لـە بـەرواری 1997
ەوە لـە پـۆلیقیا كاریان دـەكرد لـە شاری لاباز, كـە نرخی بـەشداریكردنی
ئاوی لـە هـەندـێك ناوچـە 600% بـەرز كردبوەوە .
لـە ئـەبریلی 2004دا, لـە كوشابامیا لـە ئـەنجامی ئـەو ناڕەزایـەتیانـەی
بزووتنـەوەی بـەرهـەم هـێنـەرانی كـۆكا ئـەنجامیان دا,كـۆمپانیای بتشلی
ئـەمەریكی دـەركرا, لـەو كاتـەدا سـەرۆكی لیژنـەی ئاو ئـۆسكار ئـۆلیفـەرا
وتی: بزووتنـەوەی كـۆمەڵایـەتی لـە هـەژارترین وڵاتدا سـەركـەوتنـێكی
مـەزنی بـەسـەر سستـەمی جیهانگیریدا داسـەپاند, ئـەمـە سـەرەتایـەكی گرنگ
بوو بـۆ خـەباتی جـەماوەری لـە ئاستی جیهانیدا, ئاخر چـۆن دژی
نـەوەستنـەوە چاكسازییـە ئابووریـەكان جگـە لـە برسـێتی و هـەژاری هیچی

بە دیاری نەهەناوە بەیان, داهاتی تاك لە 25 ساڵی پێش ئەو چاکسازییە لە 940 دۆلارەوە گەیشتۆتە 960 دۆلار, کەچی هەڵئاوسان بەردەوام لە بەرز بونەوەدابوو لەو ماوەیە, خزمەتگوزاریە گشتیەکان لە نەماند بوو, 58,6%ی خەڵك بە پێی INF لە ژێر هێڵی هەژارییەوە بوون , بە تایبەت لادێنشینەکان نزیك بە تەواویان لەژێر هەژاریەوە دەژیان, بە بەهێزترین مایکرۆسکۆبیش بگەڕایتایە دەرچویەکی زانکۆت تیایاندا نابینییەوە .

بۆچی هەڵبژاردنی پۆلیڤیا لە لایەن جیڤاراوە؟

بەڕێکەوت بوو جیڤارا پۆلیڤیای بە قوناغی دووەمی شۆڕشکردن لە ئەمەریکای لاتین هەڵبژارد یان دوربینی و پلانێکی ورد بوو?, زۆرێك دوای مەرگی جیڤارا هەڵبژاردنی پۆلیڤایان لە لایەن ئەوەوە بە شۆرشکردن بە هەڵە زانی, ئاخر ئەوانە یان شارەزای مێژوو نەبوون, یان خوێندنەوەی وردو قولیان نەبوو بە ئاستی ئامادەیی هەژارانی پۆلیڤیا بۆ ڕزگار بوون لە چەوساندنەوە, لە کاتێکدا لەو سەرو بەندە زێرینەی وڵاتانی ئەمەریکای لاتین بزاڤی چەکداری چەپگەرایانەی لێبوو, نزیك 25 بزووتنەوەی چەکداری لە کاردا بوون, ئەو هات ژمارەیەکی نوێی بۆیان زیادکرد, راستە جیڤارا خەباتە چەکدارییەکەی بە هاوکاری سیای ئەمەریکی لە ماوەیەکی کورتدا لە لایەن راستگەرا ئۆلیگارشییە پۆلیڤیەکانەوە سەرکونکراو تێکشکا, بە مەرگی خۆی کۆتایی هات, ئەو خەونەی بە کرێکارانی کانەکانی قەسدیر و هندییە سورەکانەوە بەستبویەوە لەو کاتەدا هیچی لێ شین نەبوو, لەگەڵ مەرگی ئەودا شۆڕشی چەکداریش هەرەسی هێنا, هەرچەندە ئەمساڵ حکومەتی کودەتاچی ڕەگەزپەرستی پۆلیڤی یەکەم وڵات بوو لە جیهان ئاهەنگی یادی مەرگی جیڤارایان گێڕا, بە پێچەوانەی هەموو جیهانەوە, بەڵام بینیمان دوای 53ساڵ لە مەرگی جیڤارا, لە هەموو کوچەو کۆڵانێکی لابازدا لە پێشەوەی جەماوەرەوە ئامادەی ڕاپەڕینەکانە, لەسەری هەموو شەقامێکدا لەناو باریکاردەکانە, لە ژوری سەری هەموو ماڵێ بە سفرەکانەوە وێنەکەی هەڵواسراوە, لە ژێر سەرینی هەموو دڵدارەکان دەست لە ملیان خەوتووە , بە سەرسنگی هەموو کچانەوەیە, لەگەڵ هەموو هەناسەیەکدا فێنکیە بە ئەو جەهەنەمەی سەرمایەداری لەو کیشوەرە سازی کردووە بۆ هەژاران , ئەمجارەیان جیڤارا بە سەرکەوتنەوە گەڕاوەتەوە بۆ پۆلیڤیا, نە سیای ئەمەریکی و نە دەسەڵاتدارانی کرێگرتە ناتوانن پێشی پێ بگرن, جیڤارا ئەمجارە پارتیزان نییە, کرێکاری کانەکانی قەسدیر ونەوت وگازو کێڵگە پان و بەرینەکانی لیسیەمە, هیندیی و ژنانی هەژارە, پێغەمبەری ڕزگارییە بۆ گەلی ئەمەریکا لەو برسێتی و نەهامەتییەی

کۆڵۆمبس بە دیاری بۆیانی هێنا, جیڤارا رێك ئەنتی کۆڵۆمبسە.
لە شەستەکان بەربڵاوترین وشە لە ئەمەریکای لاتین بڵاو ببوو□ وشەی شۆرش بوو, جیڤارا قارەمانی پیادەکردنی ئەو وشەیە بوو, شۆرش سێ گۆشەی ڕادیکاڵیەت لە ناوچەکە (ئیکوادۆر- فەنزویلا-کۆڵۆمبیا)ی تێپەڕاند ,هەموو ئەمەریکای لاتینی گرتەوە, ئەمڕۆ جیڤارا ئەو ناوەیە هەموو ئەمەریکای لاتین کردووە بە سێ گۆشەی شۆڕش , ئەمجارە لە ڕێگەی فیشەکەوە نا, بەڵکە بە دەنگەکانی هەڵبژاردن ئاڵای سەرکەوتن لە وڵات بە دوای وڵاتدا لە کۆشکی کۆماریەکان دەچەقێنن, ئەمە گوڵ و لێرە سەمای بۆ بکەن .
جیڤارا هەرچەندە لە بزووتنەوەکەی تێك شکا, بەڵام کاریگەری لە جوتیارانی ناوچەی هەڵسوڕانی کرد, ئەمڕۆ وەك مەسیحێك لەو هەرێمانە سەیر دەکرێت خەباتی چەکداری تێدا ئەنجام دا.
لەیاداشتەکانی پۆلیڤیا کە لە نێوان 1966-11-7 بۆ 1967-10-7 نووسیویەتی, تیایدا نیگەرانی خۆی بەرامبەر کرێکارەکانی قەسدیر دەربڕیوە , کە بە ئەنجامدانی شۆڕش هەڵنەستاون , هەرچەندە ئەوکات لە ڕیزەکانیان پارتی کۆمۆنیستی پۆلیڤیا زۆر چالاك بوو, ڕاپەڕینی ئەوان لەو سەروبەندەدا کاری لەسەر ورەی گەریلاکان دەکرد, ئەگەری گۆڕینی پارسەنگی هێزەکان لە ئارادا هەبوو بە قازانجی گەریلاکان, جیڤارا بەشێك لە خەونەکانی لەسەر بنیات نابوو.
لە بەرواری 8-10-1967 زیاتر لە 1500 چەکداری ڕژێم بە هاوکاری دەزگای سیخوڕی سیای ئەمەریکی هێرشیان کردە سەر جیڤاراو هاوڕێکانی, کە ژمارەیان تەنها 16 گەریلا بوو, پاش 6 سەعات شەڕ ی قورس جیڤارا بە برینداری بە دیل گیرا و پاشان شەهیدیان کرد, بەڵام بەرگە خوێنینیەکەی لەبەر دانەکەندو بەردەوام بوو لە شۆڕش, بەو بەرگە دڵی جیهانی داگیرکرد, ئێستا وا دەبینیین بە سەرکەوتوویی گەڕاو□ تەوە شەقامەکانی لاباز, شەوو ڕۆژ لە هەموو شەقامێکدا ئامادی□ی گ□رانی ڕاپەڕین بۆ هەژرانی پۆلیڤیا و هەموو ئەمەریکای لاتین دەچڕێ .

پۆلیڤیاو گۆڕانکارییەکان

دوای 481 ساڵ لەدەسەڵاتدارێتی س□پی پێستەکان بەدوای گەشتە وێشومەکەی کۆڵۆمبس و داگیر کردنی پۆلیڤیا لە لایەن ئیسپانیاوە لە ساڵی 1525دا, وە 183 ساڵ لە سەربەخۆیی وڵات, بۆ یەکەمجار پۆلیڤییە رەسەنەکان کە 68%ی دانیشتوانی وڵات پێك دەهێنن, نزيك 20%یش دو ڕەگی ئەوروپی- هیندییە سورەکانن و تەنها 5%یان ئەوروپین, کەسێکیان بوو بە سەرۆك لە وڵاتی کودەتا سەربازییەکان,

کە جاری وا هەبوو تەمەنی کودەتاکان لەم وڵاتە تەنها یەك رۆژ بووە, توانی زۆرترین ماوە 14 ساڵ لەناو 183 ساڵەکەی سەربەخۆیی لەسەر تەختی دەسەڵاتدارێتی بمێنێتەوە, ئەویش ئیڤۆ مۆرالیس بوو, ئەو بە کرێکاری بیناسازی و دەستفرۆشی تا کرێکاری کشتوکاڵی دەستی پێکرد, بوو بە یەکەم سەرۆکی هاووڵاتیانی رەسەنی ئەمەریکا لە جیهاندا, وازی لە بەشێکی زۆری موچەکەی و کۆشکی کۆماری هێنا, بۆینباخی ببەای لە مل نەکرد, سادەو ساکار ژیا, خیانەتی لە وانەکانی جیڤارای مامۆستای نەکرد.
هەموو هێزەکانی دژ, لە ئەمەریکای باوەڕ بە تێزەکانی مۆنرۆوە” کە ئەمەریکای لاتین بە باخچەی پشتەوەی باڵەخانەکەیان دەزانن”, تا ئەلیگارشیەکان و سپی پێستە دەسەڵاتدارەکانی رابردوو لە شارە دەوڵەمەند نشینەکەی سانتاکروزەوە, راستیستەکان بە کەنیسەی کاسۆلیك و ئینجیلیەکان و دژ بەرانی جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت و ژیاندنەوەی کلتورو داب و نەرێتی هاوڵاتییە رەسەنەکان, تا دەگاتە ئیلان ماسك خاوەندی کۆمپانیای تەسلا, هەموو ئەوانەی بە هەنگاوە چاکسازیەکانی مۆرالیس و بە گرتنە دەسەڵات دەستی زیانیان کردبوو,یان لە زیان دەترسان, لە 20ی ئۆکتۆبەرەوە کەوتنە هەوڵی کودەتا کردن, لە سەرەتادا بە ئەنجامدانی خۆپیشاندان و گەڕان بە دوای عەدالەتی هەڵبژاردنەوە, سوتاندنی ناوەندی هەڵبژاردن لە سانتا کروز, تا هەڵگرتنی قەناس و کوشتنی لایەنگرانی مۆرالیس و پەلاماردانی ماڵ و منداڵیان, لە کۆتادا هەڵگەڕانەوەی پۆلیس و کودەتای سەربازی, ئەوجا لە قۆناغی ئازادیخوازییەوە بۆ کوشت بڕی بێ پەردەو دژایەتی رۆژنامەنووسان و قەدەغەکردنی کەناڵەکانیان و راگەیاندنی حوکمی سەربازی, ژمارەی کوژراوەکانی سەردەمی کودەتا 11 جاری سەردەمی مۆرالیسی دەسەڵاتدارە لە ماوەی 14 ساڵ دەسەڵاتدارێتیدا, تەنها لە ماوەی 9 رۆژی یەکەمی گەیشتنیان بە دەسەڵات , کە بەشێکیش لەو قوربانیانەی سەردەمی مۆرالیس هەر قەناسە بەدەستەکان ئۆپۆزسیۆنی راستگەرای فاشیست کوشتیانن, دوای کودەتاکە هەموو نەفەسێکی دیموکراسی قەدەغە کرا, وەك بەرەکانی شەڕ کۆپتەرە سەربازییەکان بە ئاسمانەوە بوون, گولەی راستیەکان دڵەکانی سارد دەکردەوە, زیندانیەکان پڕ کران لە نەیاران, ترەمپ رایگەیاند گۆڕانکارییەکان هەنگاوێکی گرنگە بۆ دیموکراتیەت, بێشك لای ترەمپ دیموکراتیەتی سپی پێستی سەرمایەداری و سەفقاتی لیسیۆمی دواتر سەرکەوتن و گرنگە.

کودەتاکەی پۆلیڤیا بۆ کرا؟

لە 231 ساڵی رابردوودا لە هەڵبژاردنی جۆرج واشنتۆنەوە لە ساڵی

1789, ئەمەریکا تەنها 16 ساڵ لە مێژووی خۆیدا بە ئاشتی تێی پەڕاندووە, وڵاتەکە لەگەڵ ئاشتی هەڵناکات, ولیام بلەم فەرمانبەری پێشوو لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا دەڵێت: لە ساڵی 1945 ەوە ئەمەریکا 50 حکومەتی روخاندووە, ئەمەی پێلیقیاش بەشێکە لە هەمان سیناریۆ, ئەمەریکا کودەتاکەی بە شۆڕشی دیموکراتی دایە قەڵەم و وای وێنا کرد کە خەریکە نیوەی رۆژئاوای جیهان بە تەواوی دیموکراسی بێت, پاش ئەوەی لە زۆرێك وڵاتانی ئەمەریکای لاتین حیزبە راستڕەوەکان گەڕانەوە دەسەڵات بە هەڵبژاردن یاخود کودەتا وەك بەرازیل و ئیکوادۆر و پاراگوای و هندۆراس, وەك ئەوەی کودەتا سەربازییەکان رابردوو کە زۆرینەیان کۆمەڵکوژیان تێدا ئەنجامدرا ئەو ئەنجامی نەدا بێت.

هەردوو بیریاری گەورەی جیهانی چومسکی و فیجای براشاد لە وتارێکی هاوبەشیاندا سەبارت بە کودەتاکەی پێلیقیا نووسیان ئەلیگارشی پێلیقی بە هاوکاری ئەمەریکا کودەتایان کرد.

بەڵام ئیلان ماسك خاوەندی کۆمپانیای تەسلا وتبووی کودەتای پێلیقیا پەیوەندی بە دیموکراسی و شتی واوە نییە, هێزی کۆمپانیاکانە کە لەگەڵ حکومەتی ئەمەریکا دژ بە حکومەتی پێلیقیا کە ئامادە نەبووە سامانی وڵات بە مەزادی ئاشکرا بفرۆشیت.

وتەکانی ماسك ئەو راستییەی سەلماندەوە کە ئەوەی کرا لە پێلیقیا کودەتای لیسیۆم بوو, وەك ناونرابوو.

دوای کودەتاکە وەزیری وزەی نوێی پێلیقیا نامەی نارد بۆ ماسك تیایدا نووسیبووی: پێشوازی هەر کۆمپانیایەك دەکەین تێ بینەریت, هاوکات دوای کودەتاکە پشکی کۆمپانیای تەسلا بە بەرهەم هێنانی ئۆتۆمۆبیلی کارەبایی سەرکەوت, چونکە لیسیۆمەکەی پێلیقیا حەیاتییە لە بەر هەم هێنانی پاتری ئۆتۆمۆیلی کارەبایی, بۆیە دۆڕانی کودەتاچییەکان بە توندی لە 18ی ئۆکتۆبەری 2020دا دۆڕانی ئیلان ماسك و کۆمپانیای تەسلاش بوو, سۆسیالستەکان کە سەرکەوتن کۆمپانیای تیسلا 2,05%ی نرخی پشکەکەی دابەزی.

پێلیقیا 50 بۆ 80%ی یەدەکی لیسیۆمی جیهانی هەیە, لە باشوری رۆژئاوای پێلیقیا بە پانتایی 10582 کیلۆمەتر دووجار لە بەرزایی 3663 مەتر, بیابانێکی سپی پان و بەرینی لیسیۆمی لێیە, 15 ملیۆن تەنی دۆنیای یەدەکی لیسیۆمئ لە جیهانا هەیە, 8 ملیۆن تەنی لە بۆلیقیایە, بەڵام ئەگەر زۆرە ئەو یەدەکە زیاد بکرێت دەگاتە 60 ملیۆن تەن, لە ئەویش کاتی دەوێت.

لە شوباتی 2019 کۆمپانیای چینی Xinjiang TBEA و کۆمپانیای

Yacimientos de Litio Bolivianos سەر بە دەوڵەتی پۆلیڤی رێك كەوتن بە سەرمایەی 2,3 ملیار دۆلار, کارگای بەرهەم هێنانی پاتری ئۆتۆمۆبێل دابنێن 51% بۆ پۆلیڤیا, 49% بۆ چین بوو, لە بڕی ناردە دەەوەی لیسیۆمەکە, پاتری هەناردە بکرێت, کە پێشتر 82% ی داهات بۆ کۆمپانیاکانی فرە نەتەوەیی رۆژئاوا بوو, 18% بۆ گەلی پۆلیڤی بوو,” هەرچەندە تەنها پۆلیڤیا نییە, چین قەرز دەری یەکەمە لە ئەمەریکا لاتین, خەریکە لە ئاڵوگۆڕی بازرگانیش رەتی دەدات, ئاڵو گۆڕی بازرگانی لە 17 ملیار لە ساڵی 2002 ەوە بەرز بۆتەوە بۆ 315 ملیار دۆلار لە ساڵی 2019 ەدا لە کیشوەرەکە, ململانێی ئەمەریکاو چین لە ئەمەریکای لاتین تینی سەندووە, لە گەڵ هاتنە سەرکاری حکومەتە پێشکەوتنخوازە پەمب□ی□کان لە گەرمیدا سورتر دادەگەڕێت” پرۆژەیان هەبوو تا ساڵی 2030 , 41 کارگەی پاتری لیسیۆم دروست بکەن لە پۆلیڤیا,ئەمە تەنها خەون و هیوا نەبوو, پێشتر حکومەتە چەپەکەی پۆلیڤیا داهاتی نەوت غازی لە ساڵی 2005 کە تەنها 573 ملیۆن ۆلار بوو, گەیاندی□ 3 ملیار دۆلار, ئێستا هەر سێ وڵاتی بەرهەم هێنەری لیسیۆم , هاوپەیمانی سێگۆشەی لیسیۆم پێك دەهێنن ” پۆلیڤیا, ئەرجەنتین, شیلی”, پێش کودەتاکە پۆلیڤیا لە گەڵ چینی و روسی□کان رێکەوتبوون پێکەوە لیسیۆم دەربهێنن و بەرهەمی بهێنن, کودەتاکە کۆتایی پێ هێنا.

مۆرالیسیان بۆ نەویست ؟

تۆباك کاتاری شۆڕشی بۆ سەربەخۆیی لە ئیسپانیاو رزگاربوونی هاووڵاتیانی رەسەن لە ساڵی 1781 بەرپا کرد, ئیسپانیەکان گرتیان, جەستەیان پارچە پارچە کرد بۆ ئەوەی هیچی لەدوا بەجێ نەمێنێت نەوەك یادی بکەنەوە, وەك بن لادن و بەغدادییان چی لێکرد چۆن فڕێ درابن□ دەریاوە.

خۆسیە تۆرێز لە ساڵی 1970 بە کودەتای سەربازی هاتە سەر حوکم بەسەر جەنەرال ریخیلۆ کە رۆژێك پێشتر ئەویش کودەتای کردبوو, سیاسەتی چەپگەرایانەی پیادە کرد,سپی پێست و سەربازیش بوو, لە ساڵی 1971 راستگەراکان کودەتایان بەسەردا کرد, دور خرایەوە , وازیان لێ نەهێنا تا لە ئەرجەنتین لە ساڵی 1976 تیرۆریان کرد, دەترسان دوای چەند 5 ساڵی دیکە بگەڕێتەوە.

بۆیە مۆرالیس دەبیوایە بڕویشتایە, هاوکات هەڵگری جیناتی تۆباك کاتاری و خۆسیە تۆرێز بوو, هەم توخمی چەپ بوونی هەڵگرتووە وەك خۆسیە تۆرێز, هەم روحیانەتی ئازادیخوازی رەسەنایەتی تۆباك کاتاری لە خوێنیدایە, بۆیە دەبوایا بڕۆیشتایە, تاوانی ئەوەبوو هاووڵاتی رەسەن و کەسێکی سۆسیالستی ریفۆرمیستی بە بنەچە کرێکاربوو,

بەرژەوەندی ئەلیگارشی و ئەمەریکای بە باشی نەپاراست, دەرگای تاڵانکردنی لیسیەم و نەوت و گازی نەکردە سەر پشت, دەیانەویست لەناوی ببەن, دەربازبوون لە کودەتا چییەکان بە ئەو سانا نەبوو, شەوی کودەتاکە لە پەلەوەگەیەك دەخەوێت بە نهێنی, دەیەویست خەباتی چەکداری رابگەیەنێت, گرتنی سەربازگەیەکیشی خستبوە بەرنامەی خۆیەوە, بەڵام دەکەوتە تەڵەکەوە, وەك ئێستا خەونەکەی ناهاتە دی, کودەتا چییەکان بە کارمەندەکانی فرۆکەخانەیان وتبوو, یەکی 50000 دۆلارتان دەدەینە دەستگیری بکەن, 1000 کەس لە لایەنگرانی لە فرۆکەخانەی کۆتشابامبا بەڵێیان کرد, دوای ساڵێك تەنها لەهەمان فرۆکە خانە ملیۆنێك پێشوازی لێکرد.

نەیارەکانی کێ بوون ؟

چوار کارەکتەری سەرەکی سەرکردایەتی ئۆپۆزسیۆنی راستگەرایان دەکرد, کە هاوبەشی لە نێوانیاندا هەبوو” سپی پێستی, راستگەرایی, پارێزگاری ئاینی کاسۆلیك و ئینجیلی, سەرمایەداری و توندوتیژبوون”, دوای کودەتاکە کە چوونە ناو کۆشکی کۆمارییەوە ئاڵای وەڤالای هاووڵاتییە رەسەنەکانیان سوتاند و رایان گەیاند ئیتر ئێرە نابیننەوە, بەڵام گرەوەکەیان لە 18ی ئەکتۆبەرە مەزنەکەی پۆلیڤیا دۆڕاند, ئەو 4 کارەکتەرەش بریتی بوون لە:

-سەرەك کۆماری کاتی پێشوو لە رێگای کودەتاوە … جانین ئانیز لە 12ی نۆڤەمبەرەوە (Jeanine Áñez; 13 August 1967)” , پارێزەرو رۆژنامەنووس, سپی پێستی رەگەزپەرستی راسیست, رۆژی کودەتاکە کە چووە ناو کۆشکی کۆمارییەوە وتی” خوا رێگای دا ئینجیل بگەڕێتەوە کۆشکی کۆماری”, پێشتر لە ساڵی 2013دا رایگەیاندبوو خەون دەبینێت بە پۆلیڤیایەکی بێ سروتی شەیتانی هیندییە سورەکان” کەلاس”, وە وتبووی ژیانی شاری بۆ ئەوان نییە, بەڵکە پێویستە بچن بۆ بەرزاییەکانی تشاکۆ, ئانەز ئەندامانی بزوتنەوەی بەرەو سۆسیالزمی بە وەحشی ناوبرد, باوەڕی بە پاککردنەوەی پۆلیڤیا لە سروتی شەیتانی هاووڵاتیانی رەسەن هەیە, دەیووت دەبێت پایتختیان لێ پاك بکرێتەوە, بیان نێرینەوە بۆ کێوەکان.

ئەو باوەڕەی بە باڵایی رەگەزی سپی پێست هەیە, کە تەنها 5%ی هاووڵاتیانی پۆلیڤیا پێك دەهێنن, هەرچەندە 97%ی هاووڵاتیانی پۆلیڤی خۆیان بە کریستان دەزانن, لە کریستانی لای ئەو تەنها بۆ سپی پێستەکانە, ئەو لە رێگای پەرلەمانەکەوە بووە سەرەك کرسییەکانی هەموو بەتاڵ بوون,
تەنانەت لە جەنەوەری 2020 لە شاری سوکری رایگەیاند نابێت رێگە

بەو دڕندان□ ب□د□ین بگەڕینەوە دەسەڵات, لەکاتێکدا بە بەڵگە مۆرالیس میهرەبانترین فەرمانڕەوای پێنج سەدەی رابردووی وڵات بوو.
2- کارلۆس میسا کاندیدی دۆڕاوی سەرۆك كۆماری ,” October 17, 2003 – June 9, 2005 ” وە سەرۆکی دەرکراوی کۆمار “کرێکاران لە دژی خۆپیشاندانیان کرد, لە ئازاری 2005دەستی کێشایەوە, وەلێ پەرلەمان دەستکێشانەوەکەی پەسەند نەکرد, دواتر لە 10ی یۆنی جارێکی دیکە دەستی کێشایەوە, ئەوجا دەستکێشانەوەکەی قەبوڵکرا, پاش 32 رۆژ خۆپیشاندانی بەردەوام, ئێستا باسی کۆمەڵگای مەەنی و نوێنەرایەتیان دەکات, کەچی 80 کەسی لە خۆپیشاندەرانی ئەوی رۆژێی پۆلیڤیا کوشت ئەوجا کورسی دەسەڵاتی جێ هێشت, رازیش نەبوو پەرلەمانی پۆلیڤیا کۆبونەوە بۆ پەسەندکردنی دەست لە کار کێشانەوەی مۆرالیس بکات, لەم هەڵبژاردنە خراپتر لە جاری پێشوو دۆڕا.
3- لویس فیرناندۆ کۆماتشۆ و مارکۆ بۆماری, دوو کەسایەتی سەرمایەدار, لە بەڕێو□ بەرایەتی یەکێتی خاوەند کارانی سانتاکرۆزن, ناوەندی سپی پێست و سەرمایەداران و پارێزگارە راستڕەوەکانی وڵات, سپی پێستی بیروباوەڕ رەگەز پەرستی زەبروزەنگاوی شەڕەنگێز, پارێزگاری دژ بە ژنی ئۆلیگارشی راستگەرای توندڕەوی دژ بە هاووڵاتیانی رەسەنی پۆلیڤین, چۆڕاوی کۆنەپەرستیان لێدەتکێت, لە کاتی کودەتاکەی ساڵی رابردوو بە ئینجیلێکی گەورەو و ئاڵای کۆنی پۆلیڤاوە چونە ناو کۆشکی کۆمارییەوە, لەوێ رایانگەیاند باشاما ئیتر نایاتە ناو کۆشکی کۆمارییەوە, مەبەستی هاوڵاتیانی رەسەنە, ئەمجارەش زۆریان هەوڵدا, وەلێ کۆماتشۆ لە هەڵبژاردن خۆی تاقیکردەوە, دۆڕانەکان وزەی یاخی بوونەوەیەکی دیکەی لێ بڕی, هەرچەندە بۆ چرکەیەکیش لە رەتکردنەوەی ئەنجامی هەڵبژاردنەکان وچانی نەداوەو لە تاوانکردن رانەوەستاوە, پێشی ناچێت بە سانایی تەسلیم ئەنجامەکانی هەڵبژاردن بێت.
4- هەرچەندە 88,9% هاوڵاتیانی پۆلیڤیا کریستانن, بەڵام کەنیسەی کاسۆلیك و ئینجیلیەکانیش لایەنگری دەسەڵاتی لە مێژینەی سپی پێستەکانن لە وڵات کە تەنها 5%ی هاووڵاتیان پێك دەهێنن, کە لە هەڵبژاردنەکە دۆڕان, بۆ خۆی بردنەوەی بیروباوەڕی هاوڵاتیانی رەسەن ویبهالا بوو بەسەر ئینجیلدا, ئەوان هەر 33 نەتەوە رەسەنەکەی وڵات جۆرە کریستانێکیان بۆ خۆیان لە گەڵ بەهاکانی مەسیح گونجاندبوو, رەتی چەوسانەوەو رەگەز پەرستی دەکات, بۆیە ئەو کەنیسانە رەتی ئیمانەکەیان دەکەنەوە.

مۆرالیس لە وڵات چی کردبوو؟

لە مێژووی کۆماری پۆلیڤیا مۆرالیس زۆرترین ماوە لە وڵاتی کودەتا سەربازییەکانی سوپا 35000 کەسیەکەدا حوکمڕانێکی سەقامگیر بووە, لەو ماوەیەدا حوکمڕانی جێگیر بووە و هەمووان هەستیان بە بوونی دەسەڵات و گێڕاندنەوەی کەرامەت کردووە, بە تایبەت زۆرینەی هاووڵاتینی دانیشتووانی رەسەن, لەو ماوەیە تامی هاووڵاتی بوونیان کرد و بەهرەمەند بوون لە سامانی دەوڵەت و زۆرێکیان زانکۆیان تەواو کرد, کە پێشتر خەون بوو, لەماوەی ئەو 14 ساڵەدا جگە لە گێڕانەوە کەرامەت بۆ هاووڵاتیانی رەسەن و تێکەڵەکان"رەسەن - ئەوروپی", لە روی ئابووری و ئازادییەکانەوە کۆمەڵێك هەنگاوی گرنگی نا: , گرنگترینیان

1- جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت.

2- نەخوێندەواری لە13% ەوە دابەزی بۆ 2,4%, بێکاری لە 9,2% دابەزی بۆ 4,1% , هەژاری لە 60,6% دابەزی بۆ 34,6% , زۆر هەژاری لە 38,2% دابەزی بۆ 15,2%.

3- بەرهەمی نەتەوەیی وڵاتی لە 9 ملیار دۆلارەوە بەرز کردەوە بۆ 43 ملیار و 687 ملیۆن دۆلار.

4- پارەی یەدەکی وڵاتی لە ملیارێك و 85 ملیۆن دۆلارەوە بەرز کردەوە بۆ 15 ملیار و 282 ملیۆن دۆلار.

5- بە خۆماڵیکردنی وزەو سامانی ژێر زەمینی وڵات کە پێشتر بە کۆمپانیا بیانییەکان بوو لە پێنج سەدە لەمەوپێشەوە زێڕو زیوی وڵات بە ئیسپانییەکان بوو, ئێستاش خاوەند 9 ملیۆن تۆن یەدەکی لیسیۆمە, کە روحی پاتری ئۆتۆمبێلی کارەباییە, کە جیهان بەرەو ئەو ئاراستەیە دەڕوات., ئەگەری بەرز بوونەوەی بۆ 21 ملیۆن تۆن هەیە

6- دابینکردنی خوێندن و نەخۆشخانە بۆ هاووڵاتیان, پێگەیاندنی چینێکی بەرفراوان لە هاووڵاتیانی رەسەن, جاران جوتیارێکت نابینی دەرچووی زانکۆ, ئێستا نەوەیەکی لێیان گەیندە زانکۆ.

7- کەمکردنەوەی ئیمتیازاتی سەرۆك کۆمارو جێگیرەکەی و وەزیرەکان, دەرگای کۆشکی کۆماری خرایە سەر پشت بۆ هەمووان.

8- بەشداریپێکردنی ژنان و هاووڵاتیانی رەسەن لە حوکمڕانی و نەهێشتنی ئاپارتایدی جنسی و رەگەزی.

9- زیادکردنی لانی کەمی کرێ بۆ رێژەی 50% و دابەزاندنی تەمەنی خانەنشینی لە 65 ساڵەوە بۆ 58 ساڵ.

ئەمەو دەیان و سەدان چاکسازی دیکەی لە بەرژەوەندی هەژاران و هاووڵاتیانی رەسەنی پۆلیڤی ئەنجامدا, هەموو ئەوانەی بەرژەوەندیان لەگەڵ ئەو دەستکەوتانە بوو, بەرەو روی کودەتاکە بوونەوە .

هەڵەی مۆرالیس

مۆرالیس هەڵەیەکی ستراتیژی گەورەی کرد کاتێك خۆی بۆ چوارەم خولی سەرۆك کۆماری کاندید کردەوە, لە کاتێکدا دەیتوانی جێگیرەکەی ئەلفارۆ غارسیای تێکۆشەرو سەرکردەی پارتیزانی پێشتر” سەرکردەی بزوتنەوەی مارکسیستی تۆپاك کاتاری پۆلیڤیا” کاندید بکات, سپی پێستێکی رۆشنبیری ناسراو مێژوو نووسێکی بێ بەشت و ناسراو و چەپگەرایەکی جێگیر بوو, لە دوای کودەتاکەش هەر بۆ یاوەری مایەوە, یاخود بە هەمان شێوەی ئەستا لویس ئارسا و جێگیرەکەی دیقید شۆکیۆانکا کاندید بکردبایا, کە سێ خول وەزیری ئابووری بووە لە حکومەتەکەی, سەرۆك و جێگرەکەی هەردوکیان وەهای بیروباوەڕەی سیاسیان لە گەلی ئیمارای ڕەسەنن, مۆرالیس پێش هەموو شتێك قوربانی چوارەم خولی کاندید بوونیەتی لە دەرەوەی دەستوورەوە, بە پێگەیەکی لاوازەوە چووە هەڵبژاردنەوە, دابەزینی دەنگەکەشی لە ” 53%, 64%, 61%” ەوە بۆ 47% بۆ خۆی پاشکشێیەکی 14% یی بوو لە ئەنجامەکانی خولی پێشوو, دەنا ئەوەی دەوترا ساختە کردن دوور بوو لە راستیەوە,
لەلا سەرەکی پێشووی بەرازیل پێی وت: خۆت کاندید بکەیت بۆ چوارەم جار دەیبەیتەوە بەڵام هەڵەیە, مەخیکا باوکی هەزارانی جیهانیش هەمان ئاگادارکردنەوەی پێیدا,
کەچی نەیارەکانی ڕێگایان پێی داو خستیانە بەسەوە, ئەمینداری گشتی ڕێکخراوی وڵاتانی ئەمەریکی لویس ئەلماغرۆ دانی نا کە ڕێگەی گەڕاوە دژ بە مۆرالیس لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی 2019 دا, وە ڕێگادان بە خۆکاندیدکردنەوەی مۆرالیس لە لایەن ئەلماغرۆوە لەبەر ئەوە بوو باوەڕەی وابوو لە هەڵبژاردنەکە دەدۆڕێت, وەك بەشێك لە پیلانگێڕەی کە دووسالە پێش هەڵبژاردنەکە ئامادە کرابوو , ئەوان گرەویان لەسەر دۆڕانی کردبوو, کە بردییەوە بەڕەو ڕوی بوونەوە, چونکە ئەنجام پێچەوانەی نەخشەکەیان بوو, هەمووان دەزانن لایەنگرانی ئەو هاووڵاتیانی ڕەسەنی ناوچە هەژارو دورەکانەو سندوقەکانی دەنگدانی ئەوان درەنگتر دەگەنە ناوەندەکانی جیاکردنەوە, ئەوەی کێشەی لەسەر بوو, زۆر کەمتر بوو لەوەی ئەنجامەکان بگۆڕێت, دەوترا گزی هەڵبژاردن لە 78 ناوچە کراوە بەهەی دوا کەوتن لە گەیشتنی ئەنجامەکانی لە کۆی 34555 ناوچەی دەنگدان, کە دەکاتە تەنها 0,22%ی کۆی ناوچەکان, ئەمەش ئەنجامی ناگۆڕێ, چونکە ئەو 10,49% لە پێش نزیکترین کاندیدەوە بوو ” 47.08% Evo Morales- Carlos Mesa 36.51% “, ئەپۆزسیۆنی راستگەرا چیان بکردبایە نایان توانی جیاوازیەکە لە 10,49% ەوە دابەزێنن بۆ کەمتر لە 10%, تەنانەت ئەگەر لە کۆی 0,22%ی دەنگە دواکەوتووەکە, دەنگەکیشی بۆ مۆرالیس نەبوایە, کە دەنگی ناوچەکانی قەڵەمڕەوی ئەو بوون, کە بە پێی یاسا

ئەو ژمارەیە سەرکەوتنەکەی یەکلا دەکردەوە, بۆیە بە ناچاری نەخشەی کودەتاکەیان داڕشت, پێش هەڵبژاردنیش دەنگۆی کودەتا بڵاو کرایەوە,11 ساڵ پێشتریش هەمان هەوڵدان هەبووە, ساڵی 2008 ویستیان کودەتا بکەن, فیلیپ جولدبێرج باڵوێزی وڵا تە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا لە وڵات دەرکرا, ئەوکات مۆرالیس ئاستی جەماوەری لەسەروی 60% ەوە بوو, بۆیە ئەستەم بوو سەرکەوتنی, سێجار هەوڵی کودەتا شکست پێ هێنرا لە رابردوو, ئێستاش بە دەستوور نایانتوانی بە سانایی کودەتا بکەن, بۆیە نەخشەی کودەتاکەیان داڕشت لە رێگای سوپاوە, کە 14 ساڵ بو زاتی کودەتای وایان ناکرد, چونکە لە مێژوودا پۆلیقیا سەرۆکی جەماوەری وای بەخۆوە نەبینیبوو, زیاتر لە 50% ی دەنگەکان بهێنێتەوە, کودەتاکە لە رێگای پەرلەمان و ئەنجومەنێکی پیرانی کورسی بەتاڵەوە بەرگی یاسایی بەبەردا کرا, ئەمجارە سوپا کاری خۆی کرد, هیچ بەرگری□ك نەکرا, دەستکەوتی چواردە ساڵ حوکمڕانی توایەوە , مۆرالیس لە تەنگانەدا کەماسی□کەی بۆ دەرکەوت, وەلێ کارلەکار ترازابوو, نایتوانی ئاوڕ بۆ دواوە بداتەوە, وتی هەڵەمان کرد خەڵکمان چەکدار نەکرد وەك فەنزوێلا, شەپۆڵی هاووڵاتیانی رەسەن بێ چەك زەلیل بوون بەدەست کەمایەتیەکی چەکداری فاشیستەوە, سوپا کە نەتوانرا بێلایەن بکرێت, وەك ئامراز بە دەست کەمایەتی□وە مایەوە, هەموو کات وەك پاژنەی ئەخیل خاڵە لاوازەکەیە.

ئەوەی کرا کودەتایەکی سیاسی بوو لە بەرگی تازەدا, کە پرۆسەی دەستلەکار کێشانەوەی کودەتایی و تۆقاندن و پەیڕەو کردنی یاسای گاڵتەجاڕیانەی بێ تەواو کردنی لانی کەمی یاسای لە گەڵدا بوو, وەلێ ئامانجە کۆنەکە ئەوەیە چەپ و دانیشتوانی رەسەن بق□ن لە کۆشکی کۆماری, مۆرالیس وجێگیرەکەیان وادار کرد دەست لەکار بکێشنەوە, دواتر رێگا نەدرا سەرۆکی ئەنجومەنی پیران و جێگیرەکەی و سەرۆکی پەرلەمان بچنە کۆبونەوەی ئەنجومەنی پیرانەوە کە مافی بوون بە سەرۆکیان هەبوو, هەموو سەر بە پارتی بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالستی بوون, بۆیە جێگیری دووەمی سەرۆکی ئەنجومەنی پیرانیان دیاریکرد بە سەرۆك لە کۆبونەوەیەکی نا شەرعیدا کە زۆر کەمتر لە نیوەی ئەندمانی ئەنجومەنی پیران ئامادە بوون, لە کۆبونەوەیەك کورسی□ بەتاڵەکان زۆر زیاتر بوون لەوانەی لە ژورەوە بوون, بە هەنووکەشەوە پەرلەمان دەست لەکار کێشانەوەی سەرۆك و جێگیرەکەی ئەوکاتی پەسەند نەکردووە, کە پارسەنگ لە پەرلەمان و ئەنجومەنی پیران بەلای مۆرالیسەوە بوو ” 88 لە کۆی 130 پەرلەمانتار, 25 لە کۆی 36 ئەنجومەنی پیرانی هەبوو”, هاوکات کاتی خۆی پەرلەمان دەست

لەكار كێشانەوەى كارلۆس ميساى لە ساڵى 2005 رەتكردەتەوە, ئەمەش پێشينەيەكى شەرمەزارييە بۆيان,بە تايبەت بۆ ميسا, بەدواى ئەو سيناريۆ كرچ و كاڵەدا حكومەتێكى سەربازى فاشيستانەيان راگەياند, لە مێرەكانى راستگەرا سپى پێستە ئۆليگارشيەكان, لە گەڵيشيدا سوپايان سەربەستكرد لە سەركوتكردنى ناڕەزايەتيەكان, ژمارەى قوربانيان و بريندارى و زيندانيان لە 9 رۆژى دواى كودەتاكە دەيان جارى 20 رۆژ خۆپيشاندانى ئۆپۆزسيۆنە لە سەردەمى مۆراليس كە ئەوكاتيش زۆرينەى ناڕازييە راستگەرا فاشيستەكان ئەنجاميان دا.

شيرى چۆلەكە گەيشت

لە كۆتاييدا شيرى چۆلەكە وەك خۆشترين موژدە لە ئەمەريكاى لاتينەوە دەركەوت, ئيرادەى جەماوەر بەسەر هێزى دۆلار سەركەوت, كودەتاى پۆليڤيا لە رێگاى سندوقى دەنگدانەوە وەك پولى دۆمينە هەرەسى هێنا, 18ى ئۆكتۆبەر بە ئەندازەى 11ى ئەپرێلى 2002 ڤەنزوێلا گرنگ بوو بۆ كيشوەرى ئەمەريكاى لاتين, كودەتاى سەربازى بە كودەتاى گەلى و ئيرادەى گەل وەڵام درايەوە, چونكە ئەوان وەك ئەمەريكاى لاتين زياتر لەسەر يەك ئاواز شايى دەكەن, كە ئاوازى جيڤارايە, پۆمبيۆى وەزيرى دەرەوەى ئەمەريكاو جانين ئانييز سەرۆكى كودەتاكەرى كاتى پۆليڤيا ئاڵاى سپى شكستيان بەرز كردەوە لە بەرامبەر ئەو سەركەوتنەى گەلى پۆليڤيا.
كودەتاكەى نۆڤەمبەرى 2019ى پۆليڤيا نەك كۆتايى بە بزووتنەوەى بەرەو سۆسيالزم وەك شيلى و زۆربەى وڵاتانى ئەمەريكاى لاتين لە قۆناغە جياجياكان حەوت دەيەى رابردوو نەهێنا, بەڵكە بووە داينەمۆى هاتنەوە مەيدان و بەهێزتر لە جاران, بە سەركەوتن لە هەڵبژاردنەكان قوناغى دووەمى حكومەتى پەمبەيى دژ بە ليبراليزمى نوێ لە ئەمەريكاى لاتين دەست پێدەكاتەوە, وەك واشتنۆن پۆست هوشياركردنەوەى شەپۆڵى پەمبەيى دايەوە و نووسى سۆسيالستەكان پۆليڤيا شەپۆڵى پەمبەيى لە ئەمەريكاى لاتين زيندوو دەكەنەوە.
پۆليڤيا لەچاو مەكسيك و ئەرجەنتين قورسايى نييە, بەتايبەت لە روى ئابوورييەوە, كە بەرازيل يەكەمى كيشوەرەكەو مەكسيكيش دووەميانە” پۆليڤيا بەرهەمى نەتەوەيى ساڵانەى 45045 مليۆن دۆلار, مەكسيك 1,74 ترليۆن دۆلار , واتا 38 جارەتى, ئەرجەنتين 449 مليار دۆلار واتا 10 جارەتى, بەڵام سەركەوتنەكە لە سەركەوتنى چەپ لەو دوو وڵاتە گرنگترە كە پێشتر بەدەستيان هێنابوو, بەهۆى تێكشكانى عەقڵى كودەتاچى ئۆليگارشى لوتبەرزى سپى پێستەوە, لە هەڵبژاردنەكەى 18ى ئۆكتۆبەر لويس ئارس كانديدى مۆراليس 8,02%ى لە مۆراليسى 20ى

ئۆکتۆبەری 2019 زیاتر دەنگی هێنایەوە, دەنگی دۆڵفینەکە زیاتر بوو
لە خاوەنەکەی وەك راستگەراکان بە دۆڵفینی مۆرالیسی ناو دەبەن,”
لویس ئارسی 28-9-1963 کاندیدی سۆسیالستەکان 55,10%ی دەنگەکان ,
کارلۆس میسا 12-8-, 1953 , 28,83% , لویس فرناندۆ کەماتشۆ
15-2-1979, 14%ی دەنگەکان”, لە هەڵبژاردنەکە 88,42%ی دەنگدەران
بەشداریان کرد.

هاوکات 75 کورسی پەرلەمان لە کۆی 130کورسی و 21 کورسی ئەنجومەنی پیران لە کۆی 36 کورسی ئەنجومەنەکەیان بەدەست هێنا, هەرچەندە بڕیاری یەکلاکەرەو 24 کورسی دەیدا بە گۆڕانکاری دەستوری, بەمەش وەك مەخیکا باوکە خۆشەویستەکەی چەپی جیهان وتەنی کودەتای لیسیۆم کۆتایی پێ هات, هەرچەندە لە کۆی 10 هەرێم بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم 4 لەو هەرێمانەی پێ کۆنترۆڵ نەکراوە, بەڵام تیاندا یان هێزی کاریگەرە یانیش یەکەمە بە زۆرینەیە, بەتایبەت شاری بۆرژوا سپی پێست نشینی ئۆلیگارشیەکان سانتا کرۆز, کە سەرچاوەی نا ئارامیەکانی سەردەمی کودەتا و دوای هەڵبژاردنەکەو ئایندەشە, لە سانتا کروز بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم 36,21%ی دەنگەکانی هەیە, فرناندۆ کەماتشۆ راستی فاشیست جگە لە سانتاکروز کە تیایدا 45,07% ی دەنگەکانی هەرێمەکەی هێناوەتەوە ” دوای لاباز دووەم گەورەترین هەرێمە لە روی ژمارەی دانیشتوانەوە 3,420,084, وە گەورەترین لە روی روپێوەوە 33,74%ی خاکی وڵاتە , 25 کورسی پەرلەمانی هەیە”, لە شوێنەکان دیکەی وڵات پەراوێزە, ئەو تەنها سەرکردەی هەرێمەکە بە ناتەواوی, لە هەرێمی بنی لە باکور کەماتشۆ 23,70%ی دەنگەکانی هەیە و میسا 39,17%ی دەنگەکانی ئەو هەرێمەی هەیەو یەکەمە تیایدا, لە باندۆ دووەم و سێیەمن بە هەردو لایان 52,11%ی دەنگەکانیان هەیە,لە هەرێمی تاریکا لە باشور کە بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم 41,62%ی دەنگەکانی هەیە, لە ئەوان بە هەردو لایانەوە زۆرینەن.

سەرکەوتنی چەپ لە پۆلیڤیا هاوکات بوو لەگەڵ سەرکەوتنی راپرسیەکەی گەلی شیلی, لە راپرسیەکەی 25ی ئۆکتۆبەری 2020دا گەلی شیلی, رێك هەفتەیەك دوای هەڵبژاردنەکەی پۆلیڤیا بەڕێوە چوو, بە 78,99%ی دەنگەکان بڕیاری گۆڕینی دەستورەکەی بینۆتشەیان دا , کە دەستورە نوێیەکە لە لایەن لیژنەیەکی هەڵبژێردراوەوە بنووسرێتەوە, راستڕەوەکان بە نا دەنگیان دا لە راپرسیەکە, راست لە شیلی دۆڕانێکی قورستر لە پۆلیڤیا دۆڕا, لە کۆی 345 شارەوانی 340ی دەنگیان بە گۆڕینی دەستورەکەی پینۆشە دا, ئەو شارەوانیانەی دەنگیان بە گۆڕینی دەستور نەدا, سێیان گەڕەکی دەوڵەمەند نشینی

پایتەخت بوون بە ناوەکانی فیتاکەرا, ولوس کەندیس زلو بارنیشا.
لە هەڵبژاردنی وڵاتی گویانای ئەمەریکای لاتینیش, پارتی گەلی پێشکەوتنخوازی چەپ – مارکسی لە هەڵبژاردنی 2ی ئازاری 2020دا بە هێنانی 33 کورسی لە کۆی 65 کورسی پەرلەمان گەیشتنەوە بە دەسەڵات, بەیەکەمجار لە وڵات کەسایەتیەکی بە ڕەچەڵەك موسڵمان بەڵام ئایدیا چەپی سۆسیالستی و عەلمانی بەناوی عیرفان عەلی بووە سەرۆك کۆماری وڵات.

لە ئۆرۆگوایش دوای ئەوەی لە دیسەمبەری 2019 چەپەکان لە هەڵبژاردندا دۆڕان, پاش 15 ساڵ لە حوکمڕانی, کەچی لە سێپتەمبەری 2020 پایتەختیان بە 52% بردەوە, کە لە کۆی 3,4 ملیۆن دانیشتووانی وڵات 1,3 ملیۆن هاووڵاتی لە خۆ دەگرێت, ئەندازیاری کارەبا و سەرکردە لە حیزبی شیوعی خاتوو کارۆلینا کۆس براوەکەی ئەمجارە بوو, بووە پاریزگاری مەزنی پایتەخت.
لە ئیکوادۆریش کە نەیانهێشت سەرۆکی چەپگەرای پێشوو ڕەفائیل کۆریا بەشداری هەڵبژاردن بکات بە پۆستی جێگیری سەرۆك, بەڵام پێشبینی دەکرێت هاوپەیمانی یەکێتی لە پێناو هیوا لە هەڵبژاردنی 7-2-2021دا دەنگی یەکەم بهێنێتەوە, چەپ لەو تەنگژەیەی بەدوای کودەتا هەڵگەڕانەوەکەی مەرینە لە چەپ, یان دروستتر خیانەتەکەی لینین مەرینە, وەك هیزی یەکەمی وڵات خۆی ڕێکبخاتەوە, ڕاپرسییەکان دەریدەخەن لە ئیکوادۆر هەڵبژاردن بکرێت کوریسمۆی چەپ دەیباتەوە.
لە فەنزوێلاش لە هەڵبژاردنی پەرلەماندا کە لە 6ی دیسەمبەر ئەنجامدرا, پارتی سۆسیالستی دەسەڵاتدار بە هێنانی 69,32% ی دەنگەکان بردییەوە , وێڕای دەنگی چەپ و شیوعییەکان 2,73% و هاووڵاتییە ڕەسەنەکان, هەرچەندە لە دەنگدانەکە تەنها 30,5%ی هاووڵاتیان , 9% کەمتر لە هەڵبژاردنی پێشوو بەشداری دەنگدان کرا.
هەموو ئەمانە بە ئەنجامی هەڵبژاردنەکانی مەکسیك و ئەرجەنتین و ناوخۆییەکانی بەرازیلەوە, تەنانەت بە هەڵکشانی بیری سۆسیالستی لەناو گەنجانی ئەمەریکا, وە بە قەیرانە ئابوورییەکانی وڵاتانی ئەمەریکای لاتینەوە کە پێشبینی دەکرێت ئەمساڵ بەرهەمی نەتەوەیی بە ڕێژی 10% دابەزێت, وە 15 ملیۆن هاووڵاتی کیشوەرەکە پەیوەست بنەوە بە سوپای هەژارانەوە, بۆمان دەردەکەوێت, کە ئاراستەی دەنگدان لە کیشوەرەکە گۆڕاوە, وتەیەکی ئەفریقی هەیە دەڵێت کە مۆسیقا دەگۆڕێت , سەماش لە گەڵیدا دەگۆڕێت,
هەموو سەرکردە چەپەکانی ئەمەریکای لاتین ئاهەنگیان گێڕا بە سەرکەوتنی پۆلیفیا, لە لەلاوە بۆ مەخیکا, وڵاتانی فەنزوێلاو ئەرجەنتین و مەکسیك و نیکاراگوا هەموو بادەی خۆشیان هەڵدایەوە.

راستگەراكان دۆش دامان

سانتــاكروز " سانتــا كــرۆز گەورەتريــن شــارى پڕ دانيشتــووانى پۆليڤيــايە, 35%ى بەرهــەمــى نەتەوەيــى وڵــات بەرهــەم دێنێــت, 40%ى و□ بەرهــێنانى بێگا نەش لە خۆ دەگرێت,لە گەڵ 80%ى بەرهــەمى كشتوكاڵى وڵات."شوێنى دەوڵەمەندەكان پۆليڤياو دڵى ئابوورى وڵاتە, زۆرينەى پێك دێت لە كەمايەتى سپى پێستى باڵا دەست بەسەر ئابوورى و سياسەت لە وڵات و دو رەگەكان, ناوچەكانى دى وڵات لە چاوييەوە زۆرينەى هاووڵاتيــانى رەســەنى هەژارن, سانتــا كــرۆز لەو رۆژەوەى ئەنجــامى هەڵبــژاردن ئــاشكرا كــراوە, لە يــاخى بــونەوەدايە بە پشتيــوانى كەمايەتى فاشيستەكان, چركە ساتێكيش نوچانى نەداوە.
هەرچەندە دادگاى باڵاى هەڵبژاردن لە نەيارانى بزوتنەوەى لە پێناو سۆسيالزمن, لێ نەيانتوانى وەك سەرۆك كۆمارى پێشوو دان نەنێن بە سەركەوتنەكە, كە بوارى مانۆڕى بۆيان تێدا نەماوە, بردنەوەكە بە رادەيەكى گورچك بڕە مانۆڕى بۆ راستگەراكان و سوپاو واشنتۆن و برۆكسل نەهێشتۆتەوە, تەنانە گومان و پرسياريشى هەموو پێيان قوت دايەوە.
جانين ئانييز كە دانى نا بە دۆڕان, راستگەراكان پەلامارى توندیان دا,هەرچەندە ئەو و چەند كاندێكى ديكەى راست , پێش دەنگدانەكە پاشەكشەيان كرد لە كانديد بوون لە پێناو يەكێتى راست تا رێگا لە بەردەم بردنەوەى چەپ بگرن, ئەوان پێشبينى چوونە خولى دووەميان دەكرد, وەلێ بردنەوەكە بوارى راچەڵكينيشى لێ بڕين, راستى فاشيستى پەڕگير بەسەركردا يەتى كانديدى دۆڕاو لويس فرناندۆ كاماتشۆ كە تەنها هێزى يەكەمى هەرێمى سانتا كرۆزە دۆڕانێكى قورس دۆڕاو دان بە شكستى هەڵبژاردن نانێن, پێى ناچێت بچنە ژێر بارى ئەنجامەكانى هەڵبژاردنەوە, هەرچەندە تەنها 14%ى دەنگەكانى هێنايەوە, كەچى دان نانێت بە دۆڕانەكەى, مانگرتنى 48 كاتژمێرى راگەياند, ناڕەزايەتى لە سانتا كرۆز, كۆتشابامبا, ئۆرۆ و سوكرى بەڕێوە برد, هاوكات ئۆپۆزسيــۆنى ســەردانى تيپــى هەشتــى سانتاكرۆزيــان كــرد , داواى كودەتايان كرد, بۆ ئەوەى دەسەڵات نەكەوێتە دەست شيوعيەكان, لە هەندێك شارى ر□زه□□اتى وڵات خۆپيشاندان دەستى پێكرد و داواكرا دەسەڵات تەسليم نەكرێت, ئەنجامى هەڵبژاردن رەتبكرێتەوە, ئەمەش باوەڕ بوونە بە ديموكراسيەت؟؟.
هاوكات پارتە ئۆپۆزسيۆنە راستگەراكان پەلامارى ئۆرلاندۆ جۆتيرۆسى سەرۆكى سانديكاى كرێكارانى كانەكانيان لە 22-10 داو تيرۆريان كرد.
ئێستا فرناندۆ كاماتشۆ كانديدى فەرمانڕەواى هەرێمى سانتاكرۆزە لە

لایەن پارتی راستگەرای فاشیستی کریمەسەوە, کە داوای پۆلیڤیایەکی فیدرالی دەکات, وەك هەنگاوێك بۆ جیاکردنەوەی هەرێمەکە, چونکە ئومێدەکیان بە کایەی هەڵبژاردن نەماوە, شەڕەکە بۆتە شەڕی ناسنامەکان.

بەرەو دۆڕانە مەزنەکە

کاتێك مەرالیس خۆی بۆ خولی چوارەم کاندیدکردەوە, سەرۆکی پێشووی بەرازیل لەلا ئاگاداری کردەوە کە هەڵە دەکات, هەرچەندە بردیەوە, بەڵام پێگەی جەماوەری دابەزیبوو, بە ئێستاشەوە نەیارانی نەیانتوانی بەڵگەی گزیکردن لە هەڵبژاردنی پێشوو بخەنە روو, ئەمینداری گشتی رێکخراوی وڵاتانی ئەمەریکا لویس ئەلماغرۆ بە بەهانەی ساختەکردن لە هەڵبژاردن داوای کرد مەرالیس دەستلەکار بکشێتەوە, دواتر پەشیمان بوەوە, بەڵام کارلەکار ترازا بوو, دەرکەوت هیچ بەڵگەیەك بۆ ساختەکاری نەبووە, هەڵبژاردنەکە پاکژ بووە.

لە بری ئەوەی گزیەکان دەستنیشان بکەن, لە جیاتی ئەوەی سندوقەکانی دەنگدان بپارێزن بە هەژمارکردنەوە, کەچی لە سانتا کروز بیرەی هەڵبژاردن سوتێنرا لە لایەن ئۆپزسیۆنەوە, لە شاری فینتۆ سەرۆکی شارەوانی پرچیان بڕی و بۆیەی سوریان کرد وەك ئەتك کردنێك, شەڕێکی سەرانسەریان بە گوتاری فاشیستانە دژ بە زۆرینەی هاووڵاتیانی رەسەن راگەیاند, ویستیان مێژووی زەلیلیەکان بگەڕێننەوە, ئەو چەند رۆژە بووە هێز بۆ توندکردنی شەڕی سەرانسەری لە نێوان کەمایەتی و زۆرینەدا, ئەستەم بوو کۆمەڵگا بگەڕێنرێتەوە پێش مەرالیس, لەو ماوەیەدا نەوەیەك پەروەردە کرابوو.

فەرماندەی سوپای پۆلیڤی ویلیام کالیمان رامرۆ پاڵەپەستۆی خستە سەر مەرالیس لە 10ی نۆڤەمبەر دەست بکێشێتەوە, بزووتنەوەی ئبجیلی پۆلیڤیا کە گرێدراوی ئینجیلی ئەمەریکاو بەرازیلە پشتیوانی کودەتا بوون, لویس کاماچۆ ملیاردێر و فاشیست لە سانتاکرۆز, بە پشتیوانی وڵاتانی ئەمەریکا, بەرازیل و کۆڵۆمبیا و ئۆپۆزسیۆنی فەنزوێلی و کەنیسەی ئینجیلی و کاسۆلیکی ئاڵای کودەتاکەی بەرز کردەوە, شەڕ دژ بە تەواوی هاووڵاتیانی رەسەن راگەیەنرا.

لە پرۆسەی کودەتاکە باش داکۆکی نەکرا لە مەرالیس, خۆیان بە شەڕێکی وا ئامادە نەکردبوو, سەندیکای ناوەندی کرێکارانیش لەگەڵ رۆیشتنیدا بوون, بەڵام دواتر بەرەو روی کودەتا چیەکانیش بونەوە, راستڕەوەکان داشیان لەو چرکە ساتە وا سوار بوو, ئامادەی گفتوگۆ کردن نەبوون لەگەڵ مەرالیس, تەنانەت بە ئەنجامدانەوەی

هەڵبژاردنیش رازی نەبوون, راستە بزووتنەوەی بەرەو سۆسالزم پارتەکی سیاسییە, وەلێ یەکەتی فکرییان نییە, بەشێك لەوانە پشتیوانی مەرالیسن بەڵام باوەڕیان بە سۆسیالزم نییە ؟, بەشێکیشیان باوەڕیان بە سۆسیالزمەو نەیاری مەرالیسن, لەو رۆژەدا پارت لە تەنگژەدا بوو, بەتایبەت مەرالیس نووسابوو بە کورسییەوەو پاشەکشەی بە جوتیارانی دەوڵەمەندی سانتا کرۆز بە تایبەت ئاژەڵدارە گەورەکان زۆرکردبوو.
کودەتا چییەکان پەلەیان کرد لە بەتایبەتی کردنی کەرتی گشتی, هەرچییەکیان بەردەست کەوت قسوریان نەکرد, گەندەڵی و تاڵان و کۆمەڵکوژی, بە گشتی ئامارەکانی ئابووری وڵات لە ماوەی ساڵێك حوکمڕانیان سەرتاپا سورن, بەرهەمی نەتەوەیی پێشبینی دەکرێت 11,1% بە ئەمساڵ بپوکێتەوە, کەمهێنانی دارایی بودجە 12,1% یە, قەرزەکان 4,2 ملیار دۆلارن زیاترن, وڵات موفلس و قەرزار, 3000 ملیۆن پەلیفی پارەی هەیە , 1500 ملیۆن ئیلتزامی قەرز دانەوە بە کۆتایی ساڵ, زیادبوونی رێژەی بێکاری لە 4,1% ەوە بۆ 11,8% بەرز بێتەوە, دوای هاتنە سەرکاری سۆسیالستەکان بە مانگێك توانیان بێکاری بۆ 10% کەمیبکەنەوە , راوەستانی پڕۆژە ئابوورییەکان…. لە هەمووشی زیاتر شکستیان بوو بەرامبەر نەخۆشی کۆرۆنا, بەهۆی داڕمانی کەرتی تەندروستییەوە, پۆلیڤیا لەو رۆژە لە ژمارە 41 ی لیستی نەخۆشکەوتووان ریزی گرت, 143181 کەسی تێپەڕاند, مردووەکانیش گەیشتە 8841کەس.

کودەتاچییەکان نەیانتوانی ژیانی خەڵك باشتر بکەن بگرە زۆرخراپتر بوو, هەژاری چووە سەر, هێرش بەسەر کەرامەتی زۆرینەی رەسەن گەیشتە لووتکەی نا مرۆڤانە, نەیانتوانی بەرەو روی کۆرۆنا ببنەوە, شوێنەواری تەندروستی و ئابووری خراپی لێکەوتەوە, بۆیە شکستەکەی پۆلیڤیا دەبێتە نموونە بۆ وڵاتانی دی.
تەنانەت ساندیکای کوب ناوەندی کرێکارانیش پێشتر داوای دەست لەکار کێشانەوەی مەرالیسیان دەکرد, بەڵام نایانەویست بگەڕێنەوە قۆناغی حوکمڕانی نیولیبرالیەت, دوای روخانی مەرالیس بونە داینەمۆی ناڕەزایەتییەکان بەرامبەر بە دەسەڵاتی راستگەرا کودەتاچییەکان, هەرچەندە جیاوازییەکان تەنها ئایدۆلۆجی نەبوو لە نێوان خەڵك و کودەتاچییەکان, بەڵکە کۆمەڵایەتی , ناسنامە, چینایەتی , شارو دێ , سپی و رەسەن , هەژارو دەوڵەمەند و …. بوون, درزەکە لە نێوان زۆرینەو کەمایەتی کودەتاکەر نەك بە 11 مانگ فەرمانڕەوایی, بە 5 سەدەی رابردوو پڕ نەکرابوەوە, راستە هەڵبژاردن دەنگدان بوو بە نموونەی ئابووری سەردەمی مەرالیس و رەتکردنەوەی بەتایبەتیکردن و

نیولیبرالیەت, بەڵام هاوکات شەڕی کولتورەکانیش بوو, گەڕاندنەوەی کەرامەتە بۆ زۆرینە, جێگیری سەرۆك کۆمار وتی 90%ی هاووڵاتیانی ڕەسەنمان لە گەڵە, کەواتە هەموو دەنگەکانیان دەنگی ئەوانە, بۆیە پێویستە لەم فازەی دەسەڵاتدارێتی زیاتر لایەنگری هەژاران بن, راستە مۆرالیس بەشداری هەڵبژاردنەکەی نەکرد, وەلێ خەڵك دەنگیان بە نموونەی فەرمانڕەوایی 14 ساڵەی ئەو و دژایەتیکردنی بە تایبەتیکردن دا, دەنگدنەکە لە نێوان دوو کلتور, دوو مۆدێلی ئابووری بوو, لە هەردوکی مۆرالیس هەڵبژاردەی براوە بوو تیایدا.
کودەتا چییە نیولیبراڵەکان لە 3 ئایار و 28 ی یۆنی و 27ی سێپتەمبەر هەڵبژاردنیان دوا خست, دەترسان لە هەڵبژاردن, دەیانزانی چیان تۆو کردووە بۆ دۆرینەوە, بەهۆی فشارەوە لە 8-13 پاش سەپاندنی ئابلووقە لە لایەن ساندیکای کرێکارانەوە بەسەر لابازی پایتەخت, رازی بوون بە هەڵبژاردن لە 18ی ئۆکتۆبەر ئەنجام بدرێت , ناڕەزایەتی دژ بە دواخستنی هەڵبژاردن بووە هۆی نەچوونی ئۆکسجین بۆ نەخۆشەکان زیاتر لە 40 کەس بەهۆیەوە گیانیان لە دەستدا, ئێستا ئەویش کەیسێکە دژ بە مۆرالیس لە لایەن سەرۆکی کودەتاچیی پێشووەوە لە دادگا تۆمار کراوە.
کە تەسلیم هەڵبژاردن بوون, وە ژمارەیەك زۆر لە کاندیدەکان بە ئانیزی سەرۆکیشەوە پاشە کشەیان کرد لە کاندید بوون, بۆ ئەوەی بە کاندێکی راست□گ□راوە بچنە بەرامبەر کاندیدی بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم, ئەوان و رۆژنامەو دەزگا راپرسیەکانیش پێشبینیان وابوو, لە خولی دووەم چەپ بدۆڕێت و درێژە بە دەسەڵات بدەن, لە پێشبینییەکەیان نەهاتە دی, دۆڕانەك بە تامی سەرکەوتنی شۆڕش دۆڕان.

ئێستا چی؟

گۆڤاری ئیکۆنۆمیست, پۆلیڤیای لە پاڵ مالی و نیوزلەندا, تایوان, ئەمەریکا هەڵبژارد, کە لە پێوەری دیموکراسی و مافی مرۆڤ بەرەو باشتر چوونە, شکستی کودەتا لە رێگای شکستی کەمەر شکێنی هەڵبژاردن و جەمسەر بەندی کۆمەڵگا لە روی کۆمەڵایەتی و مۆدێلی بەڕێوەبردنی ئابووری, رێگای مانۆڕی لەبەردەم بەرەی هێزو پارەو کودەتا بڕی.
مۆرالیس کە بە هەڵاتن وڵاتی جێ هێشتبوو, وەك پاڵەوان بە پێشوازی ملیۆنی لە شارەکان پێشوازی لێکرا.
پێش تەسلیمکردنی دەسەڵات, حکومەتی راست داوای 350 ڤیزای بۆ حکومەتی کودەتا کرد بۆ هەڵاتن, دوایی گەیشتە 445, بەشێکی زۆر بەشدارانی کودەتا وڵاتیان جێهێشت, حکومەت بڕیاری گۆڕینی فەرماندەی سوپای دەرکرد, بە دوایدا بڕیاری گرتن بۆ کۆڵۆنێڵ ئیڤان

رەخاس كە ماڵى مەرالیسی سوتاندبوو دەرچوو, ئەنیز ویستی رابكات خەڵك نەیان هێشت, كە بڕیاری ژمارە 4078 ى لە 14 نۆقەمبەر واژۆ كردبوو, تیایدا هێزە چەكدارەكانی لە بەرپرسیارێتی تاوان لە سەركوتكردنی خەڵكدا بەبەریكردبوو, كودەتا چییەكان زۆریان هەڵاتن بۆ بەرازیل و ئەمەریكا, لێپرسینەوە دەكرێت لە كودەتا, بەرپرسی پایگای كەتشاباما ئەلفریدۆ كەیلار دەستگیر كرا, بە تاوانی كوشتنی 12 كەس و برینداركردنی 125 كەسی دی, ژەنەرال ئەلفریدۆ كەیلار خرایە ژێر چاودێری توندەوە, كەیس لەسەر تاوانەكان دوای كودەتاكە كرایەوە, كە كەى گشتی 37 كەس كوژران, كە 27یان راستەوخۆ بە گولە كوژرابوون, و 522 كەسیش بریندار كران, كۆمەڵكوژی سینكاتا لە 19ى 11ى 2019 , لێكۆڵینەوەى لێدەكرێت.

داواكاری گشتی پۆلیقی لێكۆڵینەوە لەسەر كاندیدی سەرۆك كۆماری فرناندۆ كاماتشۆو 5 كەسی تر كردەوە, لە ناویاندا باوكی و فەرماندەی سەربازی هەن , تۆمەتبارن بە ئەنجامدنی تاوان لە كاتی كودەتا سەربازییەكە.

سەرۆكی پۆلیقیا دەڵێت: ئەو سەربازانەی گلاونەتەوە هەردوو كۆمەڵكوژی سینكاتا لە شاری ئال ئاتۆ و ساكابا ناتوانن لە بەرپرسیارێتی هەڵبێن.

بەڵام حكومەت لێكۆڵینەوە لە كودەتاكە و لێكەوتەكانی سپارد بە لێژنەی مافی مرۆقی وڵاتانی ئەمەریكای لاتین, بۆ ئەوەی دادوەری لە دەست نەدات .

مەرالیس چی دەكات؟

مەرالیس لە كۆبونەوەی پارتەكەی دیاریكرایەوە بۆ سەرۆكی بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم و سەرپەرشتیكاری هەڵمەتی هەڵبژاردنی ناوخۆیی پۆلیقیا لە 7ى ئازاری داهاتوو, بۆ هەڵبژاردنی هەرێمەكان بەڕێوە دەچێت لە ئێستاوە هەڵمەتی هەڵبژاردن گەرمەو ململانێكان سەختن, بۆ ئەوەی بردنەوەكان بپارێزرێت, بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم پێویستی بە سەركەوتن هەیە, بە تایبەتیش شەڕە سەختەكە دەكەوێتە شاری سانتا كرۆزەوە, راستگەراكان لەسەر ئاستی وڵات 38 هاوپەیمانیان دروستكردووە بۆ هەڵبژاردنی 7ى ئازاری شارەوانییەكان, لێ لە سانتا كرۆز نەیانتوانیووە بە هاوپەیمانی بچنە هەڵبژاردنەوە, لە حوكمڕانی سەرتاسەریش بێ ئومێد بوونە, بۆیە ئەگەری هەیە لە داهاتوودا هەوڵی جیاكردنەوەو پارچەپارچە كردنی وڵات بدەن.

هەنگاوەكانی حكومەت بۆ گەڕاندنەوەی متمانەی هەژاران

حکومەت لە یەکەم ڕۆژی دەست بەکاربوونی, بڕیاری بە پەلەی دا بە هاوکاریکردنی برسیەکان, جگە لە لێپرسینەوە لە کودەتا, هەنگاوی دووەمیش سەپاندنی باجی سامانە بەسەر ئەوانەی داهاتیان لە 30 ملیۆن پۆلیڤار ” 6,89 پۆلیڤار دۆلارێکە”ساڵانە زیاترە, کە 150 کەس دەگرێتەوە, بەمەش دەیەوێت ساڵانە 110 ملیۆن پۆلیڤار بگێڕێتەوە بە حکومەت.
هەر لەو مانگەدا توانی ڕێژەی بێکاری لە 11,8% ەوە دابەزێنێت بۆ 10%, وە بەهۆی تایبەتیکردنەوە ئەو کارگاو کارخانە دەوڵەتیانەی لە کار ڕاوەستێنرابون کاریان پێ بکاتەوە, پێش کودەتای لیسیۆمیش لەگەڵ چین و ڕوسیا ڕێك کەوتبوون کە پێکەوە کار بکەن بۆ دەرهێنانی کانی لیسیۆم و دامەزراندنی کارگای پاتری ئۆتۆمۆبێل لە ناوچەکانی کانەکانی لیسیۆم دروست بکەن, حکومەت چاوی بڕیوەتەوە ئەو ڕێکەوتنانە, هاوکات لە پەیوەندە نێو دەوڵەتییەکان گەڕایەوە بۆ پێش کودەتاکە .
شەڕی کۆرۆنا تەواو نەبووە, شوێنەواری قەیرانی ئابووری توندە, بەڵام هاوکات کەرامەت بۆ زۆرینە گەڕاوەتەوە, لە پاڵ کەرامەت پێویستیان بە سکی تێریش هەیە, شیری چێڵەکە ئەگەر گەشتی چێڵەکەی لە گەڵدا نەبێت خەونە, بۆیە چارەسەر ئاهەنگی سەرکەوتن کۆتایی دێت, خەڵك چاوەڕوانی کار و نان و ئازادییە.